

I N M E M O R I A M

Obituaries

*Nace Šumi, Ljubljana***CVITO FISKOVIĆ (1908–1996)**

Spominski utrinki iz petdesetih let

Od osamosvojitve Slovenije sem večkrat razmišljal o prehojeni poti našega konservatorstva, kolikor sem jo tudi sam aktivno doživljal in – če to ni pretirano – sooblikoval. Pri tem ni mogoče mimo okoliščine, da se je velik del mojega poklicnega življenja odvijal v okvirih Jugoslavije, ne zgolj ožje domovine Slovenije. Očitno na podoben način razmišljajo tudi drugi, ki so doživeli podobne usode. Nasploh lahko rečemo, da vloga Jugoslavije za naše današnje življenje tudi pri varstvu spomenikov še zdaleč ni domišljena in se bomo zato občasno morali vračati k skušnjam časa, ko smo živeli znotraj večjega prostora. Ta nam ni bil zgolj ovira, marveč hkrati tudi spodbuda, saj smo lastna razmišljanja in lastno prakso nujno lahko pomerjali v širšem kontekstu.

Konservatorsko misel tistega časa so odločilno sooblikovali nekateri vidni predstavniki, ki jih ne bo mogoče nikoli odmisлити, saj sodijo k temeljnim kamnom naše spomeniškovarstvene dejavnosti.

Med njimi sodi na eno prvih mest gotovo zdaj že pokojni Cvito Fisković. Njegovo ožje delovno področje je bila Dalmacija, kjer je raziskoval spomeniško dediščino kakor hkrati skrbel za njen obstoj, za njeno ohranjanje in po potrebi tudi za rekonstrukcije nekaterih vidnih spomenikov. V spominu imam seveda tedaj vsem znano prizadevanje za

rešitev nekaterih vprašanj, ki so zadevala ne le miljejsko zanimive, marveč tudi likovno izjemno pomembne spomenike. Šlo je hkrati za dejavnost, ki naj bi odpravila škodo, nastalo v drugi svetovni vojni, za delo torej, ki je bilo skupna osnova ne le za Dalmacijo ali Hrvaško, marveč tudi za celotno jugoslovansko ozemlje, za dejavnost, ki se ji je tedaj posvečala domala vsa Evropa, prav posebej pa seveda nekatera v tej vojni prizadeta območja. Treba je reči, da o teh vprašanjih v tedanji Jugoslaviji ni bilo vselej enotnih stališč. Mestna hiša v Šibeniku je bila v drugi svetovni vojni tako temeljito poškodovana, da so nekateri razmišljali celo o možnosti, da bi namesto nje postavili sploh novo stavbo. Zlasti beograjsko središče se je po nekaterih predstavnikih ogrevalo tudi za omenjeno možnost z argumentom, da je stavba zaradi nastale škode praktično odpisana. Cvito Fisković je zastopal z vso odločnostjo stališče, da je treba šibeniško mestno hišo obnoviti v prvotnem stanju. S takim stališčem je premagal tudi »načelni« odpor nasprotnikov, saj je menil, da želje po obnovi ni mogoče zavreči z nikakršnimi »strokovnimi« argumenti. Znano je, da je Fiskovićevo mnenje obveljalo in šibeniška mestna hiša je bila rekonstruirana ter še danes igra pomembno vlogo v javnem in kulturnem življenju mesta in pokrajine.

Vsekakor je Fiskovićevo prizadevanje za obnovo tega spomenika ostalo v mojem spominu kot ena svetlih točk v razvoju stroke in utrjevanju zavesti, da nekaterih postopkov, ki jih lahko nasvetuje teorija, ni mogoče sprejeti, če so v nasprotju s trdnimi stališči prizadetih ljudi.

S takimi akcijami se je Cvito Fisković uveljavil po vsej Jugoslaviji. Bil je v najožjem vrhu konservatorstva v Jugoslaviji, ozko povezan z odločujočimi dejavniki v mednarodni areni. Najprej seveda znotraj Jugoslavije same. Ime Cvita Fiskovića je ozko povezano tudi s Slovenijo. Sodeloval je med drugim na jugoslovanskem posvetovanju konservatorjev v Ljubljani, ki je eno sklepnih dejanj doživelo v Novem mestu. Tam je arhitekt Marjan Mušič delal pri obnovi ključnih sestavin mestne podobe. Nepozabno je bilo njegovo vodstvo po nabrežju Krke, kjer se je lahko razgovoril o »bosanski« panorami mesta, za katero je bilo vredno ohraniti tudi skromne prvine. Nepozabno je sklepno zasedanje v Novem mestu, ki se ga je udeležil tudi znani italijanski arhitekt Forlatti. Mušič je želel, da bi Fisković sproti prevajal njegova izvajanja v italijanščino, tako da bi jih ugledni gost lahko razumel. Vabilo k pre-

vajanju je bilo tako brezprizivno, da se je Fisković zdrznil, preden se je lotil prevajanja, ki pa ga je opravil nadvse vestno in skrbno.

Ta spominski utrinek govori tako o vpetosti Slovenije v širši evropski prostor kakor o tesnem sodelovanju vidnih jugoslovanskih delavcev v stroki.

V pedesetih letih so bila na dnevnem redu različna vprašanja, povezana tako s popraviljanjem vojne škode na spomenikih kakor z urejanjem temeljnih načel v novem sistemu. Spominjam se nadvse ostrih polemik, menda je bilo to na splitskem posvetovanju jugoslovanskih konservatorjev, kakšno vlogo nameniti spomeniški dediščini v Dubrovniku spričo spremenjenih družbenih razmer. Razprava je zajemala dubrovniške dvorce, ki so izgubili svoje tradicionalne lastnike in je bilo zdaj treba načrtovati pot do novih lastniških odnosov. Dobro se spominjam – spet ne naključno – mnenja kolegov iz Beograda, naj bi dvorci prevzeli poljubne funkcije ali pa naj bi jim dodelili privilegirane porabnike. Na odprti sceni se je tedaj odvijal boj, ki je lahko samo postopno pripravljalo možnosti za preživetje in obnovo spomeniške dediščine. Cvito Fisković je v tem pogledu zastopal vselej trdna, načelna stališča ter jih s svojim javnim ugledom, tako strokovnim kakor političnim, lahko tudi uveljavljal.

Treba je opozoriti, da smo na Slovenskem prav v skladu z zveznimi posvetovanji odločno zastopali stališče, naj bi bil konservator javni delavec, sposoben, da svoja mnenja zastopa ne le v pisarni, marveč tudi v najširši javnosti.

Razmerje med profano in sakralno dediščino v rodni Dalmaciji je včasih moral preizkusiti tudi v Sloveniji, kadar se mu je odprla priložnost za sodelovanje. Nekdanja vsejugoslovanska srečanja konservatorjev so take priložnosti ponudila vsakih nekaj let. Posvetovanja so bila vselej povezana z ekskurzijami, kjer je bilo mogoče pregledati prizadeto dediščino, predstavljeno na posvetovanju. Fisković je z začudenjem priznal slovensko tezo, ki jo je posebej zagovarjal France Stelè, da so na slovenskih tleh poleg profanih in velikih cerkvenih stavb zlasti pomembne tudi številne podeželske cerkve, predvsem zaradi znanih stenskih poslikav. Fisković je bil potemtakem eden pomembnih mož, ki so pomagali ustvarjati razumevanje za različnost dediščine v različnih jugoslovanskih okoljih.

I N M E M O R I A M

Fisković mi je ostal v spominu tudi kot človek, ki je bil zmeraj pripravljen odpotovati na kakorkoli zanimivo konservatorsko prireditvev kjerkoli v Evropi. V spominu imam neko posvetovanje, ki so ga pripravljali v Španiji. V zveznem organu, ki naj bi predlagal kandidata ali kandidate za udeležbo, pa smo skoraj celo uro pretresali pametno rešitev, za katero se je sam ponudil Cvito Fisković.

Cvito Fisković je tudi tisti človek, ki je ostal v trajnem spominu zaradi svoje izjemne strokovne pripravljenosti in obsežnega znanja. Splošno je znano, da je s svojim raziskovanjem ustvaril pogoje za oceno in vzdrževanje cele vrste spomenikov v Dalmaciji. Objavil je vrsto lastnih zapiskov o delavcih, ki so prispevali odločilne poteze te obsežne dediščine. In bil je vselej nesebično pripravljen svoje znanje posredovati vsakomur, ki ga je ta snov zanimala in ki jo je za svoje delo potreboval. Končni vtis, ki ga je veliki pokojnik zapustil zanamcem, je vsekakor njegova kolegialnost, ki je premoščala vsakršne ovire in razširila njegovo priljubljenost povsod, kjer so ga poznali. Bil je svetovljan brez ozkih zamejitev, človek odprtega srca, pionir potrebnega sodelovanja v sodobnem svetu.

Prav zato tudi ne bom nikoli pozabil ganljivega prizora, ko mu je pobratenje predlagal njegov starejši kolega Ljubo Karaman in ga je Cvito seveda s solzami v očeh sprejel. Tako je ustvaril nov most, tokrat med generacijami.